

NYÍRÓ ANDRÁS

FRONTINUS

EGY RÓMAI KATONA HARCA
A VÍZTOLVAJOKKAL

„*NEM HINNÉM, HOGY BÁRMILYEN
CSELEKEDETNEK VOLNA
A TUDÁSNÁL BIZTOSABB ALAPJA.*”

Frontinus

© NC Kiadó, Budapest, 2025

Szerkesztette: Rozgonyi Sarolta

Könyvterv és grafika: Perutek Adél

Készült a Gyomai Kner nyomdában 2025-ben

A kötet végén található fordítás
az alábbi kiadás alapján készült:

Frontinus: De Aquaeductu urbis Romae
Cambridge Classical Text and Commentaries

Edited with introduction and commentary
by R. H. Rodgers Cambridge University Press,
2004

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit a jogtulajdonos írásos engedélye nélkül tilos másolni vagy újraközölni, beleértve az elektronikus közlést, a nyomtatást, a fénymásolást, a hangfelvétel készítését, valamint a mesterséges intelligencia általi bármilyen felhasználást.

ISBN 978-615-02-4388-7

www.frontinus.hu

NYÍRÓ ANDRÁS

FRONTINUS

EGY RÓMAI KATONA HARCA
A VÍZTOLVAJOKKAL

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
Ki volt Frontinus?	11
I. KATONA, HELYTARTÓ, ÍRÓ	17
Egy kisvárosi fiú Galliából	20
Frontinus első harctéri tapasztalatai	30
A négy császár hatalmi káoszában	35
A batáv felkelés	44
Britannia helytartója	53
Germaniában, Domitianus árnyékában	65
Építkezések Asia provinciában	75
Hadmérnök Daciában	82
Értekezések a földmérésről és a hadicselekről	92
II. VÍZVEZETÉKEK ÉS KORRUPCIÓ	113
Frontinus új feladatot kap	116
Szélmalomharc	124
A víztolvajok alvilágában	133
Frontinus szenátusi beszéde	146
Harc a korrupció ellen	160
A szürke eminenciás	168
III. „EMLÉKEM ÚGYIS ÉL”	177
A renitens kódexmásoló	182
Frontinus a reneszánsz Rómában	192
A humanisták felfedezik Frontinust	199

Fizikus a latin szövegek között	212
Frontinus kétezer év távlatából	227
FRONTINUS: AQUAEDUCTU	241
A feladat	244
A vízvezetékek története, fekvése	245
Az építmények fajtái	253
A csövek méretei	256
Vízhozamok	264
A víz elosztása	270
Intézkedések	274
Vízjog	277
FÜGGELÉK	297
Frontinus pályatársai – 14 névjegy	298
Kimutatások	305
JEGYZETEK	319
A képek forrásai	334
BIBLIOGRÁFIA	333
Frontinus műveinek fontosabb kiadásai	334
Felhasznált forráskiadások	338
Humanista szerzők frontinusról	342
Válogatott szakirodalom	346

ELŐSZÓ

Néhány évvel ezelőtt elmélyedtem az ókori vízvezetékek világában. Lenyűgözött, hogy milyen leleményesen és milyen fegyelmezett mérnöki munkával vezették a források vizeit akár száz kilométernyi távolságokra is. Mezopotámiától a görögökön át a rómaiakig jutottam, és Grüll Tibor professzor tanácsára vettem kezembe Sextus Iulius Frontinus könyvét, az *Aquaeductus* (Róma város vízvezetékei). Amit előzetesen tudtam róla, az nem sok jót ígért: száraz mérnöki munka, nagyon sok számmal és technikai részlettel. De ahogy átrágtam magam ezeken a részeken, rájöttem, hogy engem nem is a vízvezetékek érdekelnek, hanem az ember, aki a könyvet írta. Ahogy újra és újra elolvastam a szöveget, egyre több személyes megjegyzést, észrevételt találtam, és rájöttem, hogy a sok adat között Frontinus a saját tevékenységét dokumentálta naplószerűen.

Előttem állt egy hatvanéves veterán, akit fontos politikai feladattal bíztak meg: rendbe kellett hoznia Róma város elhanyagolt vízszolgáltatását. Frontinus könyvéből kiderül, hogy boldog-boldogtalan megcsapolta a vízvezetékeket, megvesztegették a vízhivatal ellenőreit, virágzott a korrupció. A nép nem csak kenyeret és cirkuszt követelt, hanem vizet is – a császárok nem engedhették meg maguknak, hogy akadozzon a szolgáltatás.

Frontinus mint jó római, minden idegszálában konzervatív volt, abban hitt, hogy régen minden jó volt, a régiek becsületesek voltak, a közösséget előbbre valónak tartották a saját érdeküknél, és ezt a rendet szerette volna visszaállítani. De nem volt hová visszanyúlnia, a régiek intézkedései csak a bürokráciát növelték, a vízlo-

pást nem tudták megakadályozni. Sokadszori olvasásra rájöttem, hogy Frontinus teljesen új szervezési módszereket alkalmazott, olyanokat, amik a mai menedzserek számára is ismerősek. Konzervatív létére újíto lett, és mindezt egyedülálló pontossággal jegyezte fel a könyvében, az Aquaeductuban.

Frontinus első hatvan évéről kevés közvetlen adatunk van. Néhány felirat, egy-két említés őrizi a nevét, mások életrajzaiból és a nagy történeti összefüggésekből következtethetünk katonai pályájának állomásaira. De itt van előttünk az Aquaeductu, amiből meghökkentő részletességgel rekonstruálhatjuk azt a drámát, ahogy ez az erényes római szembesül a víztolvajok alvilágával. Nincs még egy olyan forrás a korai császárkorból, ami ennyire pontosan mutatná, hogy a császárok környezetében otthonosan mozgó háttérszereplő hogyan gondolkozott, mik voltak a céljai, és ezeket hogyan érte el.

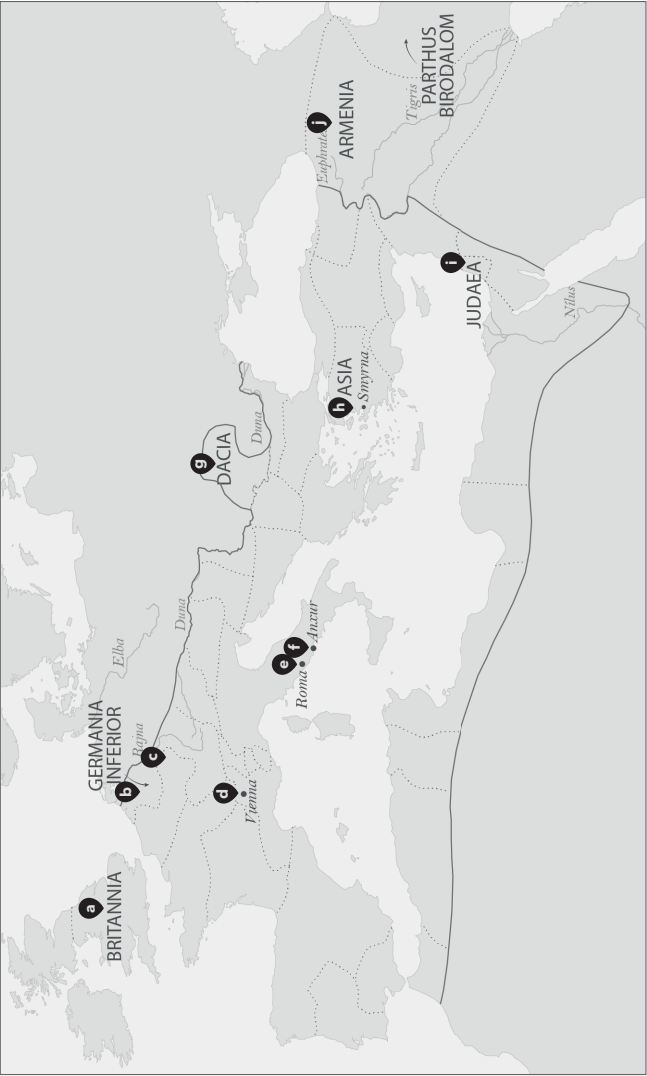
Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy Frontinus hadtudományi értekezése, a Strategemata is fennmaradt, sőt olvashatunk egy töredéket is tőle, ami De agrorum qualitate címmel a földmérés római fortélyairól szól. Ezeket a műveket évszázadok óta, elemzik és értelmezik a kutatók.

Minden generáció kialakította a maga Frontinus-képét. A középkorban inkább a hadtudományi írásait olvasták, a reneszánsz pápák Rómájában a vízvezetékek helyreállításához használták kézikönyvként az Aquaeductut, a 19. században német filológusok folytattak késhegyig menő vitákat egy-egy szavának értelmezéséről. Napjainkban arra próbálnak következtetni a szöve-

geiből, hogy mennyi vizet szállíthattak a vízvezetékek, hogy ebből kiindulva meg lehessen becsülni Róma lakosságának a számát. Ma sokan politikai összeesküvőt, a császári udvar szürke eminenciását látják Frontinusban. De hát melyikünkre illene valami egydimenziós leírás? Füst Milánnak van igaza, amikor azt írja: *„ez mind én voltam egykoron”*. Frontinus is összetett, sokszínű személyiség volt, és ezzel az izgalmas, újszerű portréval most először ismerkedhet meg az olvasó.

Ki volt Frontinus?

Sextus Iulius Frontinus Kr. u. 30 körül született Gallia Narbonensisben, Vienna városában. A 60-as években részt vett Domitius Corbulo és Vespasianus keleti hadjáratában. 69-ben lett a szenátus tagja, majd 70 januárjában Róma praetora, és ebben az évben részt vett a batáv felkelés leverésében. Ezután Britanniába vezényelték, ahol Petilius Cerialis parancsnoksága alatt szolgált. 73-ban consul lett, majd Britannia helytartójaként tevékenykedett. Ezután néhány évre eltűnt a forrásokból, majd 82 és 84 között Germania Inferior, később Asia provincia helytartójaként tűnt fel, 86-ban pedig hadmérnökként Daciában. A következő tíz évben írhatta a *De agrorum qualitate* és *Strategemata* című műveit. 96-ban már Nerva császár gazdasági tanácsadó testületének tagja, 97-ben átvette a vízügyi hivatal vezetését, és megírta főművét, az *Aquaeductut*. 98-ban másodszor is consul lett, és szerepet játszott Traianus császárrá jelölésében. Harmadszor 100-ban lett consul, s tagja volt a tekintélyes augur papok testületének is. 103 körül halt meg.

A Római Birodalom az 1. században

Frontinus életpályája a Római Birodalom térképén

~30	d	Született Viennában
58-63	j	Parthus háború
66-70	i	Judeai hadjárat
69	e	Senator
70	e	Praetor urbanus
70	c	Legio II. Adiutrix
70	c	Batáv felkelés leverése
73	e	Consul I. suffectus
70-73	a	Legio II. Adiutrix
74-77	a	Britannia helytartója
82-84	b	Germania Inferior helytartója
84-85	h	Asia provincia helytartója
86	g	Dacia, hadmérnök
86-96	f	Anxur
96	e	Gazdasági bizottság
97	e	Róma vízvezetékeinek felügyelője
98	e	Consul suffectus
100	e	Consul III. ordinarius
102-103	e	Augur
~103-104	e	Halála

Érme Frontinus nevével

Antoine Galland, mielőtt az Ezeregyéjszaka meséinek fordítójaként világhírűvé vált, Levante világát járta be ritka kéziratok, érmék és régiségek nyomában. Az 1670-es években az Oszmán Birodalom területén gyűjtött antik tárgyakat. Smyrna nyüzsgő műtárgypiacán értékes darabokhoz jutott. Itt akadt rá arra a különleges érmére is, amin ez a felirat állt: ΦΡΟΝΤΕΙΝΟC ΑΝΘΥΠΑΤΟC (Fronteinosz anthypatos – Frontinus proconsul).

Az érme sajnos nem Frontinust ábrázolja, a szakállviselet csak Hadrianus uralkodása után terjedt el a birodalomban.

Tudta ezt az első életrajzírója, Giovanni Poleni is, de ezt írta: „*nem akartam kihagyni az érme arcképét Frontinus életrajzának elejéről, függetlenül attól, hogy kit ábrázol.*”¹ Mivel nincs róla más portrénk, mi mást tehetnénk, folytatjuk a hagyományt, ezzel a képpel kezdjük az életrajzot.

Sextus Iulius Frontinus katona, mérnök, író és politikus volt egy személyben, a római történelem egy olyan időszakában, amit Tacitus „sorsfordulatokban gazdag korként” jellemzett. A Flaviusok idején légiókat vezetett Britanniában, valamint a rajnai és a dunai határvidéken. De a politikai életben is megállta a helyét: homo novusként mindjárt háromszor is consulnak választották, harmadjára magával Traianus császárral töltötte be a legmagasabb állami funkciót. Nerva és Traianus alatt felkérést kapott, hogy vegye át Róma vízellátásának irányítását. Jó köztisztviselőként módszeresen nekilátott, hogy feltárja és felszámolja a vízvezetékek illegális megcsapolását. Miután véget vetett a lopásoknak és a burjánzó korrupciónak, megírta a Róma vízellátásáról szóló könyvét, amely nagyon pontos, lebilincselően tárgyilagos és a modern történészek számára igen értékes információforrás.

A portréja, amely kibontakozik e könyv lapjain, legalább ennyire érdekes, mert e kivételes személyiség, sikeres karrierje nemcsak az ókorban, hanem napjainkban is igen ritka kombináción alapult: személyes becsületén és szakmai kompetenciáján.

Grüll Tibor, az MTA doktora

6900 Ft

ISBN 978-615-02-4388-7

www.frontinus.hu